

Dr Ana Čović

PORODIČNOPRAVNI ASPEKTI VERSKIH BRAKOVA**Beograd: Institut za uporedno pravo, 2020.**

Čovečanstvo besni kao oluja, ali ja samo posmatram u tišini, jer znam da će oluja proći dokle god Bog sve vidi. Ljudi su podeljeni na razne klanove i plemena, pripadaju zemljama i gradovima. No ja se osećam strancem u svim zajednicama i ne pripadam niti jednom staništu. Svet je moja zemlja, čovečanstvo je moje pleme.

Ti jesi moj brat zato što si čovek i obojica smo sinovi Duha Svetoga; isti smo i sačinjeni od iste zemlje. Ti si moj brat i ja te ljubim. Ljubim te klanjajući se u tvojoj crkvi, klečeći u tvom hramu i moleći u tvojoj džamiji. Ti i ja i svi, deca smo jedne religije, jer različiti su putevi religija tek prsti ljubeće ruke Najvišega Bića, pružene svima, pružajući punoću duha svima, strepeći hoće li je prihvatiti svi.

Halil Džubran

Monografija *Porodičnopravni aspekti verskih brakova* autorke dr Ane Čović na sveobuhvatan način obrađuje vrlo zahtevnu temu, u oblasti u kojoj postoji relativno odsustvo domaće literature. Ona u sebi sadrži pitanja koja se odnose na sve aspekte braka i odnos crkvenog i svetovnog braka, kao i stavove verskih teoretičara, crkvenih kanona, državnih zakona i sudske prakse. Odnos državnog i crkvenog bračnog prava danas je interesantan i kada govorimo o legalizovanju istopolnih brakova u nekim državama, izazovima koje takva zakonska rešenja nose sa sobom i mogućim konfliktima čija se pozadina nalazi u religiji, budući da veće protivljenje crkve utiče i na stavove stanovništva o ovom pitanju. Kada govorimo o verskim brakovima postavlja se i pitanje poštovanja slobode veroispovesti prilikom razmatranja i analize uslova koji se prema propisima različitih verskih zajednica moraju ispuniti da bi se mešoviti brak mogao zaključiti.

Monografija je podeljena na osam poglavlja. U prvom poglavlju autorka se bavi uvodom u osnovne religijske stavove o braku i položaju žene. Razvoj braka kroz istoriju, stavovi o biblijskom odnosu između žene i muškarca, položaj žene i osnovni stavovi o braku u hrišćanstvu, judaizmu, islamu, hinduizmu i budizmu, uvode čitaoca u drugo poglavlje koje vrlo detaljno obrađuje uslove i postupak zaključenja verskih brakova u Srpskoj pravoslavnoj crkvi, Rimokatoličkoj crkvi i šerijatskom pravu.

* Doktor pravnih nauka, naučni saradnik Instituta za uporedno pravo, Beograd, Srbija,
e-mail: o.nikolic@iup.rs

Tema trećeg poglavlja su pravna dejstva braka, odnosno uzajamna prava i dužnosti bračnih drugova i njihova prava i dužnosti u pogledu dece, a u četvrtom poglavlju su obrađeni uslovi i posledice prestanka verskih brakova. Srpski građanski zakonik iz 1844. godine priznavao je nadležnost crkve za sklapanje braka (čl. 60 SGZ) i nadležnost crkvenih sudova za prestanak braka (čl. 99 SGZ). Autorka podseća da je od 1946. godine i donošenja Osnovnog zakona o braku, koji je razlikovao skrivljene i neskrivljene brakorazvodne uzroke, pravosnažan građanski razvod postao preduslov za postupanje crkvenih sudova, ali da se danas zadatak crkvenog suda ne svodi samo na potvrđivanje razloga i činjenica utvrđenih u građanskom brakorazvodnom postupku već da je presuda građanskog suda samo jedan od dokaza u brakorazvodnom postupku pred crkvenim sudom.

Peto poglavlje obrađuje vrlo zanimljivo pitanje mešovitih brakova i uslove koje različite verske zajednice propisuju za njihovo sklapanje i dejstva. Sklapanjem mešovitog braka u uzajamni odnos ne stupaju samo dve osobe različite vere već i dve verske zajednice čiji propisi u ovoj oblasti mogu biti u sukobu, iz razloga zainteresovanosti svih verskih zajednica da ostvare svoj uticaj prilikom regulisanja mešovitih brakova koji se odobravaju, ali uz brojna ograničenja, što navodi na zaključak da kao takvi nisu poželjni. Kroz uporednu analizu Bračnih pravila SPC, Zakonika kanonskog prava i islamskog šerijatskog prava data je potpunija slika o problemima koji se mogu pojaviti onda kada se žele zaključiti mešoviti brakovi. Autorka pokušava da odgovori na pitanje da li verska uverenja para postaju prepreka zbog koje se supružnici ne mogu potpuno sjediniti, jer „svako religiozno verovanje ima svoju tvrdnju o istini o kojoj se ne može pregovarati, ali se mora poštovati, te ovo ne bi imalo uticaja samo na one koji veruju da su sve religije iste“, što je stanovište koje zastupaju određeni autori.

Pravna dejstva verskih brakova u državno-pravnoj sferi tema su šestog poglavlja, u kome autorka daje detaljan prikaz pravnih dejstava verskih brakova i razvoda u Republici Srbiji, zemljama Evropske unije, s posebnim osvrtom na pravna dejstva šerijatskog braka u Velikoj Britaniji i arbitražna veća koja postupaju u porodičnim stvarima supružnika islamske vere. Dat je prikaz pojedinih akademskih istraživanja koja su doprinela rušenju nekih predrasuda o delovanju šerijatskih sudova, kao što je projekat „Socijalna kohezija i građansko pravo“, sproveden na Univerzitet u Kardifu, koji je pružio uporedni prikaz tri verska suda: Katoličkog nacionalnog suda za Vels, Bet Dina u Londonu (rabinskog suda judaizma) i Šerijatskog veća Centralne džamije u Birmingemu u oblasti braka i razvoda. Takođe, naglašava se da je Zapad do sada imao dva modela 'upravljanja' muslimanskim stanovništvom u svojim državama: multikulturalizam koji se povezuje sa zemljama engleskog govornog područja (Ujedinjeno Kraljevstvo, Sjedinjene Države, Kanada) i severnom Evropom i model asimilacije, specifičan za Francusku, Nemačku i Austriju, te se pokušava odgovoriti na pitanje koje su prednosti i mane ovih modela. Pitanje primene verskog porodičnog zakona pred sudovima ilustrovano je primerima brojnih presuda iz sudske prakse iz kojih se zaključuje da „porodično pravo u Sjedinjenim Državama uključuje blagi oblik pravnog pluralizma, na odgovarajući način ograničenog zahtevima ustavnog prava i porodičnog prava, čime se ljudima omogućava prostor da uređuju svoj porodični život u skladu sa svojim verskim uverenjima, u eri kada porodice sve

više prelaze državne granice, tako što sudije porodičnih sudova daju pravno priznanje stranim bračnim ugovorima i presudama o razvodu“.

Stavovi verskih zajednica o LGBT brakovima tema su sedmog poglavlja. Paralelno sa izmenama u porodičnim zakonodavstvima pojedinih država, aktuelizuje se pitanje odnosa verskih zajednica prema LGBT osobama, registrovanim partnerstvima ili brakovima u koje stupaju, ali i stavovi prema ostvarivanju njihovog prava na planiranje porodice i usvajanje dece. Oni se razlikuju od izričitih zabrana, beskompromisnog suprotstavljanja prihvatanju LGBT identiteta, čak i pogubljenja ljudi koji učestvuju u homoseksualnim odnosima, do liberalnijih i progresivnijih verskih konfesija koje prihvataju da venčavaju istopolne parove, kao i transrodne osobe. Citirajući nemačkog rimokatoličkog kardinala Reinharda Marxa, predsedavajućeg Nemačke biskupske konferencije („Do sada smo imali tu razliku – neki su protiv, neki su za, bila je otvorena diskusija... Mi [crkva] imamo svoj moralni stav o braku i to je jasno, ali sekularna država mora regulisati istopolne partnerske odnose i dovesti ih u pravedan položaj”), i suprotstavljajući slične stavove onim o apsolutnoj neprihvatljivosti legalizovanja istopolnih brakova, autorka navodi čitaoca na razmišljanje o ovoj vrlo kompleksnoj temi.

U okviru osmog, završnog poglavlja, autorka zaključuje da se pravna dejstva zaključenja i prestanka crkvenog braka u sferi državnog prava razlikuju u zemljama članicama Evropske unije, u zavisnosti od uticaja crkve i njene povezanosti s državnom vlašću, a da se učenje crkve o braku i porodičnim vrednostima, danas više nego ikad pre, suočava sa izazovima prilikom zauzimanja stavova o pitanju istopolnih zajednica, dopuštenosti i opravdanosti abortusa, vanbračnoj zajednici, surogat majčinstvu, opravdanosti eutanazije, ali i istorijske (ne)ravnopravnosti polova u svim dominantnim, patrijarhalnim, religijama. U većini slučajeva postojeći zakoni predstavljaju kombinaciju različitih pravnih tradicija i praksi, što ukazuje na stalnu dinamiku između zvaničnog i nezvaničnog, između države, naroda i raznih drugih elemenata, zbog čega je „država u stalnoj igri sustizanja ili, u svojoj tvrdoglavosti, negiranja društvene stvarnosti – etničke i pravne pluralnosti“. Istraživanja postupaka pred različitim verskim sudovima pokazuju da strukturni okvir, organizacija, resursi i osoblje svakog suda odražavaju istoriju, ekonomske resurse i socijalni razvoj zajednica kojima služe, zbog čega pružaju važnu uslugu svim ljudima kojima je verski razvod „u očima Boga“ važan i sa duhovne i sa verske pravne perspektive.

Stil kojim je knjiga napisana je jasan i koncizan, što je od izuzetnog značaja za obradu osetljivih pitanja kojima se autorka bavi, bez ostavljanja prostora za eventualne nejasnoće i dileme. Veliki broj relevantnih autora na koje se naslanja tekst, pravnih izvora i sudskih presuda, govori o kvalitetu monografije, a tema kojom se bavi, u godinama pred nama, postaje sve značajnija i aktuelnija, imajući u vidu povećanje broja imigranata u Evropi, njihov uticaj na strukturu i funkcionisanje pravnih sistema evropskih zemalja, i sve češće postavljanje pitanja priznavanja novih oblika porodice. Ova knjiga će dati svoj teorijski i praktični doprinos, a zbog aktuelnosti teme kojom se bavi i načina njene obrade, izvesno je da može biti značajna literatura za pravnike, teologe, sociologe, ali i za širu čitalačku publiku.